

RECENSIONER

Akademisk kultur. Vetenskapsmiljöer i kulturanalytisk belysning. Britta Lundgren (red.). Carlssons, Stockholm 2002. 228 s. ISBN 91-7203-471-8.

”Forskning om forskning” – eller forskning om kunskapssamhället – är ett internationellt och nationellt kunskapsområde som vuxit sig starkt under senare år. Även etnologer har intresserat sig för detta fält, vilket flera svenska studier vittnar om. En av de senaste i raden är antologin *Akademisk kultur*, redigerad av Britta Lundgren, som skrivit inledningen, och med övriga bidrag författade av Emma Hernborg, Linda Berg och Helena Pettersson. Bokens övergripande syfte är att utifrån tre kunskapsmiljöer – Högskolan på Gotland, Luleå tekniska universitet och Internationella Handelshögskolan i Jönköping – diskutera forskning och undervisning ur ett kulturanalytiskt perspektiv. De tre delstudierna har genomförts inom ramen för magisterexamen i etnologi vid Umeå universitet och är delvis finansierade av Högskoleverket.

Hernborg, Berg och Pettersson har använt sig av kvalitativa metoder såsom intervjuer, deltagande observation och textanalyser av lärosätenas egna profilmaterial. I sitt arbete har de låtit sig inspireras av bl.a. Pierre Bourdieu, Peggy McIntosh, Sharon Traweeks arbeten samt av Lena och Tomas Gerholms studie *Doktorshatten* (1992). Utifrån ett antal teman (självbild/självrepresentation, identitet, forskarkaraktär/forskaregenskaper samt vetenskap, vardag och samhälle), som utkristalliserades under förarbetet, har författarna sedan belyst faktorer som genus, klass, etnicitet, generation och sexualitet.

Att studera akademiska miljöer genom kvalitativa metoder är ett grepp som ligger nära till hands för etnologer och jag tycker också att det är här de tre studierna har sin styrka. Genom att under en period vistas vid de tre aktuella lärosätena har författarna skapat en närhet till de studerade miljöerna, vilket gör att resonemangen och analyserna mestadels känns väl underbyggda. Man läser med intresse om hur Hernborg

möter Högskolan på Gotland, Berg stiftar bekantskap med Luleå tekniska universitet och Pettersson möter något nytt, Jönköpings Internationella Handelshögskola, på en för henne välbekant plats.

Beskrivningarna ger en stark närvarokänsla, vilket ju är ”den goda etnologins” signum, men ibland känns övergången från beskrivning till teoretiserande aningen krystad. Det faktum att Pettersson är väl förtrogen med Jönköping innebar, skriver hon, att hon oupphörligt måste försöka exotisera olika platser och skeenden under sitt fältarbete vid Internationella Handelshögskolan, ja under hela forskningsprocessen. Kanske är det mest ordet exotisera jag reagerar på; det förefaller väl starkt i detta sammanhang. Måhända hade det räckt att säga att man under forskningsprocessen bör försöka distansera sig från en i övrigt välbekant miljö. Men man kan naturligtvis också vända det till något positivt och konstatera att Pettersson behärskar sin kulturanalys.

En central fråga, som diskuteras i boken, gäller de nya högskolornas/universitetens strävan att positionera sig i förhållande till de äldre och redan väletablerade universiteten. Så beskriver exempelvis Pettersson hur Internationella Handelshögskolan i Jönköping (IHH) befinner sig i vad hon kallar en mellanpositionering, där man å ena sidan betonar det man anser skilja IHH från andra lärosäten, medan man å andra sidan är beroende av hävdvunna akademiska attribut för att symboliskt kunna betona rätten att utbilda och examinera studenter. Det nytänkande och de framtidsvisioner som (på ett ibland nästan naivt sätt) presenteras i glättade trycksaker, är alltså inte tillräckligt säljande utan ärevärdiga akademiska insignier att luta sig emot. IHH och andra nya högskolor/universitet måste således hämta legitimitet från det etablerade akademiska fältet. Man kan tycka illa om ord som ”lärosäte” och ”institution” utan att för den skull känna sig förhindrad att kopiera traditionella akademiska ceremonier som professorsinstallationer och promotioner parallellt med att man skapar nya. Det nya och det hävdvunna går till synes hand i hand.

Diskussionen om spänningen mellan lärosätenas

självbild (den bild av ett visst ämne eller lärosäte som framkommer i vardagliga samtal kollegor emellan) och deras självpresentationer (som tillhör den mer officiella retoriken) utgör ytterligare ett centralt tema, som ger läsaren en del nya insikter. Så skriver t.ex. Hernborg att berättelserna om Högskolan på Gotland genomsyras av såväl nybygggaranda och gott självförtroende som vetenskapen om att det finns en statusstege i vetenskapssamhället, där man har en bit kvar att klättra: "Självförtroende och tvivel, gammalt och nytt, arkeologi och IT; Högskolan på Gotland är fylld av kontraster" (s. 70).

Ett intressant avsnitt i boken behandlar relationen mellan humaniora och naturvetenskap, och vad som händer när en humanist skall studera en naturvetenskaplig miljö. Som humanist uppfattade Berg stora skillnader mellan kulturvetenskapliga ämnen och naturvetenskapliga i synen på och förmedlingen av kunskap. Undervisningen på Kemiteknikprogrammet vid Luleå tekniska universitet följde en mall som påminde henne om grundskolan med hårt styrda lektioner, där man bl.a. underströk linjära länkar mellan ord och sanning. Det analogiska tänkandet finns visserligen också inom humaniora, konstaterar Berg, "men föreställningen om det logiska tänkandet och den direkta kopieringen av en kunskapsfigur är mer central inom teknik- och naturvetenskap" (s. 83). Eftersom de ämnen hon kom i kontakt med låg långt ifrån dem hon själv studerat, gör Berg inte anspråk på att förmedla ett inifrånperspektiv. I stället har hon försökt "lyfta fram befintlig empiri för att inte överskrida gränserna och övergå till en etnocentrisk tolkning där textmakarens egen maktpotential tar överhanden" (ibid.). Hur detta tillvägagångssätt – att lyfta fram befintlig empiri – skulle skilja sig från en studie som faktiskt gör anspråk på att anlägga ett inifrånperspektiv, är dock oklart. I en studie av det senare slaget får man väl också anta att forskaren utgår ifrån befintlig empiri.

Ett annat viktigt avsnitt berör teknik och kön. I det senare fallet lyfter Berg fram den diskrepans som finns mellan en i den officiella retoriken positiv syn på en ökad jämställdhet vid Luleå tekniska universitet och de mer traditionella könsföreställningar som uttrycks på andra nivåer inom disciplinkulturen. Att kemi skulle vara ett särskilt kvinnovänligt ämne, är en föreställning som även jag stött på. I början av 1990-talet var jag inviterad av ett lärt och vittert sällskap i Uppsala till en diskussionsafton med middag. Någon gång under diskussionens gång yttrade en professor emeritus att "kemi är ett bra ämne för kvinnor". Min fråga om det fanns

ämnen som inte var bra för kvinnor skapade en viss förvirring eller kanske irritation och något regelrätt svar fick jag inte. Att denna föreställning om kvinnor och kemi florerade vid denna tidpunkt och i detta sammanhang är knappast ägnat att förvåna. Däremot kan det tyckas anmärkningsvärt att ett ungt och kraftfullt universitet fortfarande dras med sådant tankegods. Eller är det kanske inte det? Utgör det inte bara ytterligare ett belägg för att föreställningar om kön tillhör de segare strukturerna i samhället?

Akademisk kultur har många förtjänster, men till nackdelarna hör att det förekommer en hel del upprepningar. Dessa kommer sig bl.a. av att författarna till stor del inspirerats av samma förgrundsgestalter, framför allt av Pierre Bourdieu, vars teoribygge beskrivs på flera håll. Det är kanske ofrånkomligt, men möjligen kunde man ha valt en annan uppläggning och exempelvis skrivit ett inledande teoretiskt avsnitt av övergripande karaktär. Å andra sidan kan studierna nu läsas fristående, vilket också har sina poänger.

En annan nackdel är att vissa beskrivna händelser sannolikt övertolkas. Att en disputerad forskare vid ett licentiatseminarium vänder sig om och, enligt uppgift, stirrar argt på en hostande doktorand, behöver inte nödvändigtvis innebära maktutövning från den seniora forskarens sida. Det kan också handla om något så banalt som ett utslag av irritation över att personen i fråga blev störd. Att en av de studerande vid Luleå tekniska universitet nekar Berg en intervju med motiveringen att "en kompis från Chalmers kommer på besök" (s. 97), behöver inte i sig tas till intäkt för att Chalmers i detta sammanhang framhålls som en statusstyngd högskola. Det ligger närmare till hands att anta att den goda vännen var viktig för den tilltänkta informanten.

Mina största invändningar mot boken gäller emellertid språket. Visserligen är språkbehandlingen mestadels god, men där finns vissa störande skönhetsfläckar som inte bör finnas i ett vetenskapligt arbete av detta slag. Sådana skönhetsfläckar börjar i och för sig bli så vanligt förekommande idag, att man undrar om de upphöjts till lag. Så frågar man sig t.ex. om kännedom om användandet av "de" respektive "dem" numera tillhör en utdöd del av det språkliga kunskapskapitalet. Rent besvärande blir det också när författarna inte kan skilja mellan sin/sitt/sina och hennes, hans, deras etc., eftersom det lätt uppstår oklarheter rörande vem eller vilka som åsyftas. Hur skall man t.ex. tolka följande mening? "Jag blev klar över att dessa personer, som

inte bara var medvetna om PR, också framställde miljön och personalen enligt *deras* betraktelsesätt” (s. 146). Vilkas betraktelsesätt är det fråga om? ”Dessa personers” eller ”personalens”? Här borde naturligtvis förlagets språkgranskare eller andra manuskriptläsare ha ingripit för att bringa klarhet i saken. Att -ingformen är satt under avveckling är ju numera allmänt känt och kanske inte mycket att orda om: idag finns det knappt några flyttningar eller uppläggningar längre. I stället heter det ”flytt” och ”upplägg”, vilket får ses som en form av rationalisering måhända, men vackert är det inte. Slutligen finns i *Akademisk kultur* ett antal särskrivningar och en del korrekturfel som känns onödiga.

Jag har ovan framhållit några punkter som jag förhåller mig kritisk till, men avslutningsvis vill jag understryka att mitt huvudintryck av boken är gott och att *Akademisk kultur* utgör ett viktigt bidrag till fältet ”forskning om forskning”. Den bör läsas av alla som är beredda till reflexiv självprövning vad den egna verksamheten inom akademien beträffar och kanske ännu hellre av dem som inte är det.

Birgitta Meurling, Uppsala

Fönster mot Europa. Platser och identiteter. Kjell Hansen & Karin Salomonsson (red.). Studentlitteratur, Lund 2001. 200 s., ill. ISBN 91-44-02117-8.

Antologin *Fönster mot Europa – Platser och identiteter* innehåller, utöver förordet och inledningen där författarnas forskningsperspektiv presenteras, fem artiklar. Förutom de båda redaktörerna, Kjell Hansen och Karin Salomonsson, har Anna Burstedt, Jonas Frykman och Maja Povrzanović Frykman bidragit med var sitt kapitel. Samtliga författare är verksamma vid Etnologiska institutionen vid Lunds universitet.

Titeln: *Fönster mot Europa – Platser och identiteter* är väl vald med hänsyn till bokens innehåll. I antologin vävs frågor kring lokala och europeiska processer samman med frågor om platser och tings betydelse för människors identitetsupplevelser. I boken tas upp såväl den officiella identitetspolitiska retoriken rörande Europa i stort som skapandet av lokala identiteter på grundval av människornas vardagliga erfarenheter. Diskussionen om människornas relation till vissa territoriellt urskiljbara platser kopplas i sin tur till resonemang kring det lokala kulturarvets roll i sammanhanget. De fem författarna närmar sig förhållandet mellan

det europeiska och det lokala från olika håll och på basis av olika empiriska erfarenheter. Samtidigt avtecknar sig en rad vetenskapsteoretiska och metodologiska programförklaringar som binder samman de olika bidragen. Bland annat tar alla författare avstånd från de traditionella, essentialistiska definitioner av platser och platsbundna identiteter. Genom att anlägga ett fenomenologiskt och konstruktivistiskt perspektiv ämnar de bidra till en ny förståelse av platser och deras betydelse för människors identitetsupplevelser. Inspiration har framför allt hämtats från den amerikanske filosofen Edward Caseys tankar om samverkan mellan platser och kulturer. Poängteringen av att identiteter skapas i samspel mellan människor och den plats där de lever sina vardagliga liv, är i sin tur knuten till en idé om att de materiella ting som utgör platsen förmår att aktualisera både minnen och känslor. En av antologins målsättningar är att lyfta fram emotionernas betydelse för människors identitetsupplevelser. I analogi med detta betonas slutligen också vikten av att använda sig av de egna känslomässiga upplevelserna som forskningsredskap i det empiriska arbetet.

Karin Salomonssons studie, *E-ekonomi och det kulinariska kulturarvet* tar sitt avstamp i iakttagelsen att talet om maten synbarligen blivit ett viktigt redskap i iscensättningen av det typiskt europeiska. Fenomenet diskuteras dels utifrån svensk horisont, dels utifrån den retorik som under de senare åren vuxit fram i EU-sammanhang. Salomonssons studie ger vid handen att poängteringen av regional, resp. lokal kulinarisk särart dominerar i dagens matretorik och tydligen utgör den främsta strategin för att profilera livsmedel på den internationella marknaden. Samtidigt kännetecknas definitionerna av det specifikt regionala, enligt Salomonsson, av en slags ”platslöshet” i så måtto att de uppvisar universella, europeiserande drag. Dagens matretorik verkar i själva verket vara lämpad att bekräfta att Europa i sig utgör en invecklad tankefigur där idén om ett gemensamt europeiskt kulturarv vävs samman med föreställningar om Europa som den kulturella mångfaldens kontinent. Artikelns avslutas med allmänna resonemang om regionernas betydelse i dagens Europa samt relationen mellan det lokala och det europeiska. Jämfört med de empiriska kapitlen, där författaren lyckas med att åskådliggöra den europeiska matretorikens komplexitet, känns det avslutande avsnittet där hon tar steget över till de övergripande frågorna och sammanhangen, mindre genomarbetat.

Även i Anna Burstedts artikel *Platsen är serverad!*